

מבט מערכת מס' 2

לקראת ממשל ביידן

משחקי הכס של המזרח התיכון

קבוצת ראות
Reut Group

כותבים: ערן שישון, אלכס גרינברג, עדי לוי

6 בדצמבר, 2020

כ' בכסלו התשפ"א

מבט מערכת

משחקי הכס של במזרח התיכון : לקראת ממשל ביידן

כותבים: אלכס גרינברג, ערן שישון, עדי לוי

מטרת מסמך זה היא לנתח ולמפות את ההתפתחויות המרכזיות הקשורות לתחרות האיזורית על ההגמוניה במזרח התיכון והביטחון הלאומי הישראלי במהלך ולקראת חילופי השלטון בארה"ב. המסמך נסמך על מקורות גלויים בשפות השונות הרווחות באזור, ונשען על מתודולוגיה ייחודית לפיתוח ידע.

תוכן עניינים

- 2..... תמצית: ישראל והמזרח התיכון שבעידן ביידן
- 5..... מבוא
- 5..... הסכם הגרעין ומסדרון החלטות קשות של טהראן בתקופת המעבר
- 5..... סוגיית הסכם הגרעין במוקד
- 6..... מסדרון של החלטות קשות בתקופת המעבר
- 7..... חיל ורעדה במפרץ הפרסי
- 7..... סכנה של מירוך חימוש גרעיני
- 8..... חשש מאיבוד האחיזה בתימן לטובת איראן ובנות בריתה
- 9..... שינוי גישה סעודי כלפי טורקיה עלול ליצור מתח בציר המתונות
- 9..... לקראת התנגשות טורקית- אמריקאית?
- 9..... הסוגיות שעלולות ליצור את החיכוך

תמצית: ישראל והמזרח התיכון שבעידן ביידן

1. עם כניסת ביידן לבית הלבן, צפויה הערכה מחדש של מדיניות ארה"ב באזור, אשר צפויה לגלות רגישות גדולה יותר לענייני זכויות אדם ולדמוקרטיה מאשר זו של הממשל הנוכחי. אף כי סביר שביידן לא יבצע סיבוב פרסה מדיני באיזור (ר' למשל [הערכת ראות בנושא הפלסטיני](#)), הוא צפוי לעמוד בפני לחץ של הכוחות הפרוגרסיביים העולים במפלגתו ליישם מדיניות חוץ עם סדר יום ליברלי¹.
2. עד לכניסת ביידן לתפקידו תיתכן הסלמה בסבירות גבוהה בין איראן לישראל שעשויה להתדרדר לכדי התלקחות אזורית. האיראנים, בשלב זה, חורקים שיניים ואינם מגיבים צבאית נגד פעולות המיוחסות לישראל מחשש לפעולה אמריקאית נגד פרויקט הגרעין ועל מנת להקל על ביידן לחזור להסכם הגרעין. אולם גם חוסר התגובה האיראנית הוא גורם מדרבן עבור ישראל להמשיך ולהכות באיראנים, ולכן הסכנה 'לפיצוץ' אזורי עד כניסת ביידן גבוהה.
3. האיראנים יאיצו את תוכנית הגרעין שלהם כדי לשפר את כח המיקוח שלהם וכדי להתריס את ארה"ב וישראל כתגובה לפגיעות שהיא סופגת מהן, גישה זו הולכת ומתחזקת לנוכח היכולת המבצעית המוגבלת של איראן לפגוע בישראל בשלב זה.

4. לישראל כרגע אין אסטרטגיה ברורה אחת בנוגע לתהליך גיבושו של ההסכם החדש – מצד אחד, ישראל מאמצת גישה הפועלת כדי להקשות על ממשל ביידן להגיע להסכם חדש², ומצד שני, ישראל מגבשת גישה אסטרטגיה להשפיע על תוכן ההסכם שיתגבש עם איראן בתיאום עם הממשל החדש³.
5. אף כי שילוב מושכל ומדוד בין הגישות עשוי להיות אפקטיבי באופן תיאורטי, בפועל שתי הגישות המנוגדות הללו מובלות ע"י גורמים ישראלים לא מתואמים שהם יריבים פוליטיים, ואשר חלוקים ביניהם יסודית בסוגיית הגרעין. בהתאם לכך, המדיניות הישראלית לא מתואמת: פרסומים שונים מעלים כי רה"מ מידר את שרי החוץ והביטחון מפגישתו עם יורש העצר הסעודי שבה ע"פ הדיווחים נידונו נושאים הקשורים במאבק מול איראן. בה בעת, במשרד החוץ הוקם צוות שמטרתו לעבוד עם וושינגטון כדי להשפיע עליה וושינגטון בנוגע לתכני ההסכם החדש.

6. חשש למירוץ חימוש גרעיני – חזרה להסכם הגרעין או הסרת הסנקציות בשילוב עם הפניית כתף אמריקאית קרה לסעודיה, עלולות בסבירות רבה להביא את סעודיה (ואולי גם מצרים) להחיות את פרויקט הגרעין הבוסרי שלה, ואשר כל האינדיקציות מראות שיש לו תכלית צבאית. בסיטואציה כזו טורקיה לא תעמוד בצד, לנוכח הצטיידות יריבותיה לכס ההגמוניה האזורית.
7. האחיזה הפרו-איראנית בתימן תעמיק, ומעגל האש האיראני נגד ישראל יתרחב. הביקורת האמריקאית שצפויה להתעצם על המעורבות הסעודית באזור, תקשה עוד יותר על סעודיה לפעול נגד המורדים החותיים הפרו-איראנים. המורדים החותיים צפויים לחזק את השפעתם באיזור זה ולאיראן יהיה קל

¹ ראו למשל מאמרה של חברת הקונגרס אילהאן עומר שקראה ליישם מדיניות חוץ כוללנית בוושינגטון פוסט ממארס, 2019.

² ראו למשל את דבריו של שגריר ישראל בארה"ב (מצוטטים בוואלה בנובמבר 2020) רון דרמר שהצהיר שביידן יעשה טעות אם יחזור להסכם הגרעין. דבריו ככל הנראה משקפים את עמדת רה"מ.

³ ברק רביד באתר וואלה, 18 בנובמבר 2020.

יותר להפעיל אותם נגד ישראל ברגע שישלימו את בניית היכולות הקינטיות שלהם. כל זאת בזמן שהמנופים של ישראל והקהילה הבין-לאומית נגדם מוגבלים מאוד.

8. **גל הנורמליזציה נעצר: סעודיה שומרת את קלף הנורמליזציה עבור ביידן - עד כה, סעודיה סרבה לכונן יחסים רשמיים עם ישראל ללא פתרון הסוגייה הפלסטינית, כפי שמתחייב מהיוזמה הערבית שנולדה ביוזמתה. אולם 'ברכת הדרך' שהיא נתנה להסכמי אברהם והפרסום על ביקורו של נתניהו בסעודיה, עשויים ללמד שנפלה שם ההחלטה לכונן יחסי נורמליזציה עם ישראל ברגע שיבשילו התנאים לכך.**

9. **'הדטאנט' הסעודי המפתיע כלפי טורקיה עלול ליצור מתח בקרב מדינות הציר המתון. לאור היבחרו של ביידן, סעודיה מנסה לבלום באחת קמפיין חרמות לא רשמי נגד מוצרים טורקיים שמטרתו הייתה לגרור להסלמה מול טורקיה. התפתחות זו עלולה ליצור מתח בין סעודיה ומצרים – שתיים מהמדינות דומיננטיות בציר הערבי המתון - אשר יריבותה עם טורקיה היא אידיאולוגית ועמוקה יותר.⁴**

10. **בה בעת, טורקיה מחפשת להפיג את המתח עם ישראל. אחרי חודשים בהם נקט מדיניות חוץ אגרסיבית מאוד מול כלל השחקנים באיזור, ארדואן מנסה לצמצם את הנזק הכלכלי והמדיני שספג באמצעות ניסיון להתקרב לאירופה ודיאלוג עם סעודיה. יתירה מכך, כישלון מאמצי הפיוס הפלסטיני שהובילה טורקיה, סתם את הגולל בשלב זה על שאיפתו של ארדואן להפוך לפטרון של הסוגייה הפלסטינית. ולכן, על אף שבטווח הארוך החיכוך בין ישראל לטורקיה צפוי להתגבר לנוכח שאיפותיו האזוריות של ארדואן, אפשר שהשיחות החשאיות⁵ בין ישראל לטורקיה יביאו את שתי המדינות לשקם את יחסיהם הדיפלומטיים ולהחזיר את שגריריהם לעבודה.**

11. **עם זאת, שיתוף הפעולה צפוי להיות טקטי ואד-הוקי בלבד, ובכך הוא עלול להיות דומה לפיוס בין ישראל לבין טורקיה בעקבות תקרית המרמרה, שזמן קצר לאחריו שב ארדואן להשתלח בישראל. ההסתה הארסית נגד ישראל נמשכת ללא לאות בעיתונות הטורקית.⁶ יתירה מכך, ראש המודיעין הטורקי הקאן פידאן, שמנהל את המגעים החשאיים עם ישראל, ידוע באהדתו לאיראן ואף נחשד שחשף רשת ריגול ישראלית שהפעילה ישראל נגד איראן מטורקיה.⁷**

12. **מאחר שסדר היום המדיני האמריקאי בנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני צפוי להתמקד בחיזוק ושדרוג שליטת הרש"פ (ראו [מסמך ראות](#)) על התהליך המדיני בעידן ביידן), נוצרת עבור ישראל הזדמנות לנצל את פירות הנורמליזציה עם מדינות ערב למעורבות גדולה יותר שלהן בשיפור מרקם החיים הפלסטיני באמצעות סיוע כלכלי והומניטרי לפלסטינים וייזום פרויקטים משותפים.**

4 ראו [בסוכנות הידיעות אנדולו](#) את הצהרת שר החוץ הסעודי הנסיך פיצל בן פרחאן שהיחסים עם טורקיה הם טובים ואין שום חרם.

5 הסקופ של אמברין זמאן [באתר אל-מוניטור](#), 30 בנובמבר 2020.

6 כך למשל, [בעיתון הורייט](#) המרכזי, נשמעה טענה שהמוסד מתכנן לבצע חיסולים נגד טורקים על אדמת טורקיה.

7 פזית רבינא [במקור ראשון](#), 16 בינואר 2020.

מבוא

1. **מדיניות החוץ האמריקאית במזרח התיכון בעידן טראמפ התבססה על רצון להפחית דרמטית את המעורבות האמריקאית באיזור תוך כדי שימת הדגש על מימוש של אינטרסים אמריקאיים באופן שכמעט חף מאידיאולוגיה.⁸**
2. **עם כניסתו של ביידן לבית הלבן, צפויה הערכה מחדש של מדיניות ארה"ב כלפי האיזור ובכלל זה של יחסיה עם שחקני מפתח. ברור שבמדיניות החוץ של הממשל הבא יינתן משקל רב יותר לשמירה על זכויות אדם ודמוקרטיה – אולם לא ברור עדיין עד כמה חד יהיה השינוי במדיניות האמריקאית. צוותי עבודה חדשים אוישו רק בחלקם והנשיא הנבחר עדיין לא התבטא בנושאים הקשורים לאינטרסים האמריקאים באיזור. אי הוודאות הזו עתידה להימשך עוד מספר חודשים עד התבהרות המדיניות האמריקאית העתידית באזור.**

הסכם הגרעין ומסדרון ההחלטות קשות של טראן בתקופת המעבר

סוגיית הסכם הגרעין במוקד

3. **איראן ובנות בריתה נשמו לרווחה עם היוודע תוצאות הבחירות לנשיאות - שלא כמו מדינות הציר הערבי המתון וטורקיה ובנות בריתה, ארה"ב תחת נשיאותו של טראמפ הסתמנה באיראן כאויבת האולטימטיבית של המשטר.**
4. **הנשיא רוחאני תולה תקוות שהממשל החדש יחזור להסכם הגרעין אשר הוא מזוהה עימו. רוחאני וממשלתו הנמנים עם הזרם הפרגמטי נמצאים תחת אש צולבת של השמרנים האיראניים שהתנגדו להסכם הגרעין מתחילתו. כך או כך, עד הבחירות לנשיאות איראן ביוני 2021, ספק אם הצדדים יגיעו למתווה מוסכם.**
5. **שוללי הסכם הגרעין ממנו פרשה ארה"ב, ובראשם ישראל, מבקרים לא רק את מנגנון האכיפה המוגבל של הקהילה הבין-לאומית על פרויקט הגרעין האיראני, אלא גם את העדר ההתייחסות לתוכנית הטילים הבליסטיים שמפתחת איראן ולמארג החתרני של ארגוני הפרוקסי שאיראן מפעילה באזור המורכבים ממיליציות שיעיות ושכירי חרב. מדיניות הלחץ המקסימלי של ממשל טראמפ הסבה נזקים כבדים לכלכלה האיראנית, אך לא חוללה שינוי בהתנהלות האיראנית בנושאים אלה וגם לא גרמה לקריסה הכלכלית של איראן.**
6. **לאור זאת, וגם לנוכח הסיטואציה הפוליטית שהופכת את השיבה להסכם הגרעין ליעד של מדיניות החוץ האמריקאית, לממשל ביידן אין מנופים לכפות על איראן לדון במדיניותה האזורית ובתוכנית הטילים.**
7. **מבחינת איראן, הסרת הסנקציות תחילה היא תנאי סף למחויבות מחודשת שלה להסכם הגרעין. איראן מצביה תנאים נוקשים לחזרת ארה"ב למסגרת הסכם הגרעין: שר החוץ האיראני זריף [הודיע](#) פעמים רבות שאם ביידן רוצה לשוב להסכם הגרעין עליו למלא את ההתחייבויות האמריקאיות במסגרת ההסכם**

⁸ וזאת בשונה ממדיניות חוץ האידיאולוגית שאפיינה את הניאו-שמרנות בתקופת בוש או את הליברליזם בתקופת אובמה.

ולהסיר את הסנקציות. יתירה מכך, עמדת איראן שלחזרה להסכם שארה"ב הפרה יש תג מחיר, ולכן היא גם דורשת פיצויים ושוללת העמדה של תנאים חדשים עבור איראן מצד ארה"ב. **ולכן, רצונו הטוב של הממשל לסובב חזרה את ההגה המדיני למסלול שלפני ממשל טראמפ לא יספק את איראן.**

8. **לכאורה, חזרה מהירה להסכם הגרעין היא אינטרס איראני מובהק** – לנוכח הסנקציות שהוטלו עליה ולנוכח מגיפת הקורונה, מצבה הכלכלי של איראן גרוע, והדבר מלבה את התסיסה החברתית.

9. **למרות זאת, עמדת המיקוח של טהרן בעת הנוכחית השתפרה: פרויקט הגרעין האיראני התקדם מאוד בזמן תקופת טראמפ ועימו גם כושר המיקוח שלה על עיכוב המשך פיתוחו.** יתירה מכך, כל פשרה עלולה, בראיית ח'אמנהאי לזמן לחץ נוסף ולפגוע בתדמיתו של המשטר כנושא דגל המהפכה. עמידה על העקרונות האידיאולוגיים של המהפכה חשובה יותר בעיני המנהיג העליון מהתועלת הכלכלית שתביא חזרה להסכם הגרעין.

10. **יש לציין שעמדת השמרנים המתנגדים להסכם הגרעין אינה נתפסת באיראן כמנותקת או בלתי מבוססת:** כבר ב-2016, עוד לפני שהחיל ממשל טראמפ את הסנקציות על איראן, כבר היה ברור שהסכם הגרעין לא הביא לשיפור כלכלי משמעותי. זאת משום שהמשק האיראני 'חולה' מבנית ויש בו שחיתות גדולה, הוא אינו מספק הגנה על משקיעים זרים - ולכן התקוות שזרם השקעות זרות ישטוף את איראן בעקבות ההסכם התנפצו מול קיר המציאות. לאור זאת, אין להתפלא על "העקשנות" האיראנית המעדיפה את יוקרת פרויקט הגרעין על פני הטבות כלכליות.⁹

מסדרון של החלטות קשות בתקופת המעבר

11. **עד לכניסת ביידן לתפקידו צפויה הסלמה באיזור, למרות שגישת איראן משקפת תפיסה של המתנה ב'כמעט בכל מחיר' לביידן** - עם חיסול פח'ריזאדה, נראה שמנוי וגמור בידי ישראל למצות את תקופת המעבר עד לכניסתו של ביידן לתפקיד כדי לפעול ולפגוע בפרויקט הגרעין האיראני בסוריה ובהתבססותה באיזור. בראייה ישראלית, האפשרות להתלקחות עשויה לשרת את ישראל אם תביא לפעולה אמריקאית ישירה נגד פרויקט הגרעין האיראני, ולכל הפחות תערים קשיים על חזרה להסכם הגרעין. איראן מצידה, מאמצת גישה של "סבלנות" תוך שהיא נמנעת מתגובה פיזיה ובלתי מחושבת.¹⁰ אולם גם חוסר התגובה האיראנית הוא גורם מדרבן עבור ישראל להמשיך ולהכות באיראנים.

12. **בשלב זה ברור שהיכולת המבצעית של איראן לפגוע בישראל מוגבלת** – חוסר התגובה המשמעותית כלפי ישראל לאחר שורה ארוכה של פעילות נגד איראן, מצביע בבירור שלאיראן אין יכולת מבצעית משמעותית לפגוע בישראל, פרט למערך של חיזבאללה שהפעלתו בנסיבות הנוכחיות לא סבירה.

13. **ולכן, בכל תרחיש, האיראנים צפויים להאיץ את תוכנית הגרעין שלהם** כדי לשפר את סיכויי המיקוח שלהם מול ביידן, וגם משום שזו דרך שנתפסת בטהרן כתגובה מסוכנת פחות מאשר תגובה צבאית בעת הנוכחית לפגיעות שהן סופגות מישראל ומארה"ב. איראן תימנע ככל הנראה מקפיצה איכותית דרסטית

⁹ מאמר בעיתון [משרק](#), 12 באוגוסט 2016 : 16.08.2016 "מדוע להסכם הגרעין לא הייתה השפעה על חיי העם?"
¹⁰ [רדין פרדא](#) (פרסית).

שתביא אותה לכדי סף של ייצור נשק גרעיני, משום שבכך תחתור תחת הטיעון שלה שאין לה שום כוונות לייצור נשק כזה.¹¹

חיל ורעדה במפרץ הפרסי

14. **ערב הסעודית, ובמידה פחותה מדינות נוספות במפרץ הפרסי, חוששות מאפשרות שינוי המדיניות של הממשל האמריקאי הנכנס באיזור.** הסעודים מביעים את מורת רוחם לא באמצעות הצהרות אלא באמצעות שתיקה: לא במקרה המלך סלמאן איחר ב-24 שעות עם שיגור הברכות לביידן.
15. **אחד החששות המרכזיים של ערב הסעודית נוגע לאפשרות של פתיחה מחדש של תיק רצח העיתונאי ג'מאל ח'אשוקג'י.** ממשל טראמפ חיפה על הנסיך מחמד בן סלמאן מפני ההאשמות שבהוראתו נרצח העיתונאי בקונסוליה הסעודית באיסטנבול, למרות הלחץ בארה"ב לגבות מחיר מבן סלמאן. למדיניות האמריקאית בנוגע לתיק ח'אשוקג'י עלולות להיות השלכות גיאופוליטיות שבעיני הסעודים עלולות לחזק את יריביהם באזור, ובראשן טורקיה וקטאר, ואשר פעלו עד כה ללא לאות להשאיר את סיפור ח'אשוקג'י 'באוויר'.

סכנה של מירוץ חימוש גרעיני

16. **מדינות המפרץ קיבלו באהדה שקטה את ביטול הסכם הגרעין עם איראן ע"י ממשל טראמפ ונקיטת יד קשה מול טהרן.** חזרה לגישת ממשל אובמה כלפי איראן תתפרש בעיני מדינות המפרץ וישראל כמאפשרת לאיראנים לחמוק מהסנקציות הכלכליות ולקדם בסתר את תכנית הגרעין, כמו גם כהשלמה אמריקאית עם החתרנות האיראנית באזור שהסכם הגרעין לא מתייחס אליה כלל. השימוש הרווח בכלי התקשורת ובקרב דיפלומטים במונח "מדיניות איראנית אזורית", אינו אלא יופימיזם ועשוי להטעות: אין מדובר בקו מדיני דיפלומטי לגיטימי שאיראן נוקטת כמדינה עצמאית, אלא בשימוש בטרור, במיליציות ובשכירי חרב, אליהם מוברח אמל"ח מתקדם והם שחותרים תחת השלטון המרכזי במקומות בהם הם פועלים.
17. **פרויקט גרעין סעודי הוא רק שאלה של זמן** – תחושה סעודית של נטישת ארה"ב או חתירה להידברות עם טהרן 'בכל מחיר', עשויה להביא את סעודיה לקדם את תכנית הגרעין שלה שכרגע נמצאת בחיתוליה.¹² אף כי אין זו מטרתה המוצהרת, אין ספק שלתוכנית הגרעין הסעודית יש מטרות צבאיות לנוכח חששה מאיראן גרעינית. יכולתה של ארה"ב למנוע מסעודיה בניית כורים גרעיניים מוגבלת מאוד. מנגד, סעודיה לא תקבל מציאות שבה ארה"ב מגלה גישה מפויסת כלפי איראן, משלימה עם אספקת האמל"ח האיראנית למורדים החותיים בתימן וגם לא מאפשרת לסעודיה "לאזן" את הגרעין האיראני בגרעין משלה.
18. **טורקיה לא תעמוד בצד, לנוכח הצטיידות יריבותיה לכס ההגמוניה האיזורית איראן וסעודיה ביכולת גרעינית.** טורקיה היא מדינה תעשייתית עם תעשייה צבאית מפותחת. פיתוח נשק גרעיני ודאי ידרוש לה הרבה פחות זמן ומאמצים מאשר איראן, פקיסטאן או סעודיה. נשק גרעיני בידי המשטר הטורקי הנוכחי

¹¹ [באתר המנהיג העליון](#) של איראן ח'אמנ'הי אין ספור אמירות במהלך שנים המכחישות כל כוונה של איראן לבנות נשק גרעיני.

¹² הקביעה כי קיימת אפשרות להאצת תכנית הגרעין הסעודית אינה נובעת מהשערה או מהערכה אלא מהכרזה מפורשת של שר החוץ לשעבר עאדל אל-גיבייר: הוא הודיע מפורשות שאם נק גרעיני לא יימנע מאיראן סעודיה שומרת לעצמה זכות להתחמש בנשק גרעיני: יש כאן התניה ואיום בו זמנית. [אל-קדס אל-ערבי](#), 17 בנובמבר 2020.

עם המדיניות הלאומנית האסלאמיסטית האגרסיבית המאפיינת אותו הוא לא פחות מחלוס בלהות, לא רק לסעודיה אלא לכל מדינות ערב ולמערב כאחד. עד עתה לא קיימות אינדיקציות לכוונה טורקית לפתח תכנית גרעינית, אולם, זהו תרחיש סביר לאור השאיפות להגמוניה של טורקיה ובגלל יכולותיה המתקדמות. יתירה מכך, נשק גרעיני שימש ומשמש כמכפיל כח של עוצמה גיאופוליטית אשר תואם את השאיפות ההגמוניות הטורקיות.

חשש מאיבוד האחיזה בתימן לטובת איראן ובנות בריתה

19. **תימן הפכה לזירה מרכזית של הטוענות לכס ההגמוניה במזרח התיכון**, ושינוי בגישה האמריקאית עלול לאפשר לאיראנים לחזק את השפעתם גם באיזור זה על חשבון סעודיה ואיחוד האמירויות. לסעודיה ולאיחוד האמירויות אינטרסים שונים בתימן, בעוד סעודיה מנהלת מלחמה נגד המורדים החותיים הנתמכים על ידי איראן, האמירויות למעשה השלימו את הקמת הפרוטקטורט שלהם בדרום תימן.

20. **תימן צריכה להדאיג את ישראל משום שהיא חלק ממעגל האש האיראני** - בתמונה שמייצרים כלי התקשורת מהזרם המרכזי בארה"ב נפקד לחלוטין מקומה של איראן במלחמה בתימן. איראן מספקת לחותיים טילים בליסטיים ואנשי חזבאללה ומשמרות מהפכה מדריכים את החותיים בשימוש באמל"ח. **שיפור מערכות ההנחיה של הטילים עלול להפוך את תימן לכר של שיגור טילים על ישראל כחלק מהתכנית האיראנית ליצור מעגל של אש סביב ישראל**. ואכן, בכירים חותיים כבר איימו בירי על ישראל. ירי מתימן לעבר ישראל יאפשר לאיראן מרחב ההכחשה, משום שכמעט אין בתימן מטרות מוגדרות על מנת להשיב אש.

21. **האיום האיראני על סעודיה באמצעות החותיים הוא ריאלי ביותר**: המורדים החותיים משגרים טילים בליסטיים המסופקים מאיראן לעבר ערים סעודיות ונמלי התעופה שלה; ב-24 בנובמבר החותיים ירו טיל שיוט קודס-2 מתוצרת איראן על מתקן הנפט של חברת הנפט הלאומית הסעודית אראמקו בג'דה. העיתון האיראני ח'ראסאן שיבח את הפגיעה ואת "ההתנגדות" של החותיים ופיאר את איכויות האמל"ח שבו השתמשו החותיים. העיתון האיראני גם קישר בין הפגיעה במתקן הנפט לביקורו של רה"מ נתניהו בערב הסעודית.¹³ סגנון ומבנה המאמר לא מותירים ספק שהפעם איראן אפילו לא טורחת להסתיר את תמיכתה בחותיים. למותר לציין שהיכולת האיראנית לפגוע במתקני נפט אסטרטגיים במפרץ אינה חרדה סעודית בלבד.¹⁴

22. **סעודיה מתקשה בהשגת יעדיה בתימן**. הפצצות סעודיות גורמות להרוגים רבים בקרב הבלתי מעורבים, מה שמקרין באופן שלילי ביותר על התדמית הסעודית בארה"ב. כתוצאה מכך גם הבית הלבן נמצא תחת לחץ להפסיק את אספקת האמל"ח לסעודיה ולצנן את דרג היחסים איתה בגלל המלחמה. הסעודים חוששים משינוי עמדה אמריקאית לנוכח הביקורת בקרב קהלים המזוהים עם המפלגה הדמוקרטית. ארגונים מוסלמים המזוהים עם האחים המוסלמים והנתמכים על ידי קטאר וטורקיה עומדים מאחורי הלחצים האנטי-סעודיים.

¹³ [חורסאן ניוז](#) (פרסית).

¹⁴ [רויטרס](#), 24 בנובמבר 2020.

שינוי גישה סעודי כלפי טורקיה עלול ליצור מתח בציר המתנונות

23. גל של פיוס עובר על מדינות המפרץ לקראת כניסתו של ביידן לתפקיד – בשעת כתיבת שורות אלה, מסתמן פיוס בין מדינות הציר הערבי המתון וקטאר, אשר היא חלק מרכזי בברית האחים המוסלמים שמובילה טורקיה.
24. יתירה מכך, בשנים האחרונות כוונותיה של טורקיה לאתגר את ההגמוניה הסעודית והמצרית ולהפוך למנהיגת העולם המוסלמי והערבי ברורות יותר. המאבק הטורקי-סעודי המתעצם מתבטא בתחרות על השפעה כלכלית, דתית, וצבאית. החודשים האחרונים התאפיינו בהסלמה ביחסים בין סעודיה ומצרים עד כדי כך שסעודיה הובילה באופן לא רשמי תנועת חרם ערבית נגד טורקיה. יתירה מכך, רק לאחרונה הכריזה מועצת אנשי דת בכירים בסעודיה, בגיבוי הממשלה, על תנועת האחים המוסלמים כתנועת טרור. זאת בזמן שהנשיא ארדואן רואה עצמו כמנהיג העולמי המוביל של תנועת האחים המוסלמים.
25. אולם מאז היבחרו של ביידן, סעודיה מנסה לבלום באחת את ההסלמה מול טורקיה ואפילו ליישר עימה קו מול ממשל ביידן – המלך סלמאן התקשר לארדואן ושר החוץ הסעודי הכריז כי לריאד ואנקרה יש קשרים ידידותיים. גם הרטוריקה הסעודית נגד קטאר שכחה לאחרונה.
26. התפתחות זו עלולה ליצור מתח בין סעודיה ומצרים – אף שהמאבק בין סעודיה לטורקיה יצרי מאוד ועטוף בשיקולים אידיאולוגיים, הוא פוליטי בעיקרו. זאת בניגוד למתיחות האידיאולוגית בין טורקיה למצרים של הנשיא סיס, אשר הדיח את ממשלת מורסי המזוהה עם תנועת האחים המוסלמים, עימה גם מזוהה ארדואן. משמעותו של המהלך הסעודי היא שבעיני סעודיה איראן נתפסת כמאיימת הרבה יותר מאשר טורקיה.

לקראת התנגשות טורקית- אמריקאית?

27. גם לאנקרה יש סיבות לחשוש ממשל ביידן. אולי החששות הטורקיים הם הממשיים ביותר מכיוון שדווקא טורקיה היא המדינה היחידה שביידן התייחס אליה באופן ביקורתי פעמים רבות ובאופן עקבי בשנים האחרונות. בין ארה"ב תחת ממשל ביידן לטורקיה הנוכחית תחת ארדואן צפויה התנגשות של ערכים ואידיאולוגיה, אשר צפויה להתעצם לנוכח שורה של נושאים (ראו מטה) שבהם קיים מתח בין שני הצדדים. נראה שהחיכוך בין שתי המדינות יגבר למרות היותה של טורקיה חברה בברית נאט"ו ותפקודה כבסיס לוגיסטי אזורי עבור האמריקאים.

הסוגיות שעלולות ליצור את החיכוך

28. אינטרסים מתנגשים בסוריה - ארה"ב תומכת בכורדים, בעידן ביידן תתמוך ביתר שאת בהקמת אוטונומיה כורדית בסוריה ובחיזוק החבל הכורדי בעיראק, סוגיה אשר אנקרה מתנגדת לה נחרצות. יתירה מכך, טורקיה מפעילה בצפון סוריה כוחות פרוקסי איסלאמיסטים. באיזורים אלו פועלים גם הכוחות הדמוקרטיים הסוריים בהובלת הכורדים שנחשבים לבעלות בריתה של ארה"ב במלחמתה נגד ארגון המדינה האסלאמית. טורקיה דוחה על הסף כל רעיון של אוטונומיה כורדית בסוריה ומנהלת מלחמת חורמה נגד התנועה הכורדית YPG (אחותה של PKK הכורדית הטורקית). לעומת זאת, הכורדים היו בעלי הברית הנאמנים ביותר של המערב במלחמה נגד דאע"ש.

29. המדיניות הטורקית באגן המזרחי של הים התיכון מאיימת ליצור קרע בנאט"ו - מדיניותה האגרסיבית של טורקיה באגן המזרחי בים התיכון שיוצרת מתוחות בעיקר עם יוון וקפריסין מקימה על טורקיה את מדינות אירופה כולה. טורקיה מתגרה בצרפת ומלבה אש לאחר שורת פיגועים אסלאמיסטיים בצרפת. ארצות הברית של ביידן לא תסכים לעמוד מן הצד לנוכח הפער בין טורקיה לאירופה וההתגרריות הטורקיות במזרח הים התיכון. לא ברור אם הממשל החדש יהיה מוכן להשקיע תשומות מדיניות ריאליות בבלימת טורקיה אבל בניגוד לממשל טראמפ הוא לא יהיה אדיש להתנהגות הטורקית ה^{לעומתית}.
30. בין S-400 ל-F35: בטורקיה קיים חשש שממשל ביידן ייזום מחדש סנקציות על טורקיה בגלל רכישת מערכת טילי הקרקע-אוויר הרוסית S-400 בחסות חוק Countering America's Adversaries Through Sanctions Act (CAATSA). ואכן, הרכישה הטורקית עלתה לה בסילוקה מתכנית בניית מטוס הקרב F-35 האמריקאי. בנוסף, בטורקיה חוששים מאוד ממינויו של אנטוני בלינקן, בעל רקורד של עמדות נחרצות ועקביות נגד אנקרה.
31. הסנקציות נגד בנק האלקבנק הטורקי הממשלתי – החלטות של בית משפט אמריקאי נגד בנק האלקבנק, אשר בבעלות ממשלת טורקיה, בגין הלבנת הון של הבנק באופן שסייע לאיראן לחמוק מסנקציות יוצרת גם היא מתוחות בין שתי המדינות, על רקע המצב הכלכלי הקשה בטורקיה.
32. חשד טורקי שארה"ב תומכת באופוזיציה טורקית: מאז ניסיון ההפיכה של 2016 המשטר הטורקי רואה בתנועה האסלאמית של פתחוללה גולן Fethullah Gülen את האויב הביתי העיקרי. היריבות בין ארדואן לגילן מתבטאת בהאשמות על גבול הקונספירציות. פתחוללה גילן מתגורר בארה"ב ומנהל רשתות של ארגונים ומוסדות חינוך באירופה ואכן מתחרה על השפעה על התפוצה הטורקית באירופה. ארדואן רואה כל הידברות/מפגש אמריקאי רשמי עם נציגי ארגונו של גולן כחתרנות של ממש נגד המשטר הטורקי.

סוף.

קבוצת ראות
Reut Group